

Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarni o'rganish zaruriyati

D.Bayzakova

Jizzax politexnika instituti,
Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti v.b.

A.Xabibullayev

Kibersport fakulteti, 502-24 BH guruhi talabasi

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini yanada rivojlantirish uchun innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning xorijiy tajribasini o'rganish muhim hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modeli davlatning bevosita aralashuvi orqali yaratiladi. Innovatsion model ishlab chiqarishda ilmiy texnik bilimlar va yangi texnologiyalarning keng qo'llanilish holatini nazarda tutadi. Rivojlangan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning 70 foiz qo'shimcha o'sishi yangi bilimlar, joriy etiladigan texnologiyalar, kadrlar tayyorlash va ishlab chiqarishni tashkil etish hisobiga ro'y beradi. Zamonaviy iqtisodiyotda samaradorlikni oshirish yo'llari ko'p bo'lib, ulardan biri bu venchur tadbirkorlik hisoblanadi. Venchur tadbirkorlik har xil sanoat turlarida uchraydi, shu jumladan xizmat ko'rsatish sohasida ham. Ammo venchur investitsiyalarning katta qismi odatda tavakkalchiligi yuqori bo'lgan yuqori texnologiyalar sanoatiga yo'naltiriladi. Shunga qaramay AQSH(oxirgi 20 yilda eng katta venchur kapital bozori) statistik ma'lumotlariga ko'ra venchur investitsiyalar yuqori daromadli hisoblanadi. Ularning o'rtacha daromadliligi 19 foizni tashkil etadi. Mamlakatlar miqyosida venchur kapital salmog'ini qarab chiqqanda, AQSH va Kanada birgalikda jahonning 60foiz venchur kapitalini, Evropa 25 foiz, Osiyo 9 foiz, Afrika 2 foiz, Lotin Amerika va MDH davlatlari 1foizni jalb qiladi. Shu bilan birga venchur kapitalining hajmi va tuzilishi mamlakatda innovatsion iqtisodiyot shakllanishiga kuchli ta'sir o'tkazadi. Masalan, Amerikada venchur kapitali ellik yil davomida rivojlanib keldi. 1950 yillarda paydo bo'lib, 1970-80 yillarda odatiy xo'jalik shakliga aylandi. Amerika innovatsion modeliga xos xususiyat bu davlat tomonidan qo'llab quvvatlanadigan kichik venchur korxonalarini rivojlantirish hisoblanadi. Ilmiy texnik tadqiqotlarning olib borilishi va sotilishi davlat tomonidan faol qo'llab quvvatlanadi. Amerikada xususiy korxonalarining innovatsiyalarni yaratishdan olingan daromadi uchun soliq yuki past hamda bu korxonalar uchun qo'shimcha imtiyozlar mavjud. Yaponiya fan va texnologiyalarning rivojlanishi bo'yicha AQSH dan keyin jahonda ikkinchi

o'rinni egallaydi. Yaponiyada ham 1980 yillarning o'rtalaridan tarkibida venchur kapitali bo'lgan kichik innovatsion korxonalar iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modelini shakllantirish asosi sifatida e'tirof etila boshlandi. Bu turdagi korxonalar hozirda Yaponiya yalpi ichki mahsulotining 52 foizni yetkazib beradi. Venchur biznesini moliyalashtirishda Yaponiyada xususiy kapital bilan birgalikda davlat ham faol qatnashadi. Ba'zida yuqori texnologiyali sanoatda innovatsiyalar diffuziyasiga erishish uchun davlat tomonidan yangi korporatsiyalar tashkil etiladi. Yirik shaharlarda birjadan tashqari qimmatli qog'ozlar bozorining mavjudligi yapon venchur biznesining tez rivojlanishiga o'z hissasini qo'shmoqda. Yapon siyosatining maqsadlaridan biri bu kichik, lekin bozor talabiga egiluvchan innovatsion korxonalarni yaratish hisoblanadi. Bu korxonalarda yangi texnologiyalarni va yangi mahsulotlarning yaratilishi tor ixtisoslik orqali amalga oshiriladi. Oxirgi yillarda Yaponiya ilmiy texnik ishlanmalarga investitsiyalar bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egallab turibdi. Innovatsiyalarga investitsiyalarni asosan yirik moliya-sanoat guruhlarini va xususiy sektor amalga oshiradi.

Lekin AQSH, Yaponiya va Buyuk Britaniyadan farqli ravishda ko'pgina Evropa davlatlarida iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modeli boshqacha ko'rinishda, shu jumladan, venchur kapitali ham. Masalan, Fransiya va Germaniyada innovatsiyalar yaratish bo'yicha ko'pchilik tadqiqotlarni yirik korxonalariga o'z zimmasiga oladi. Ular innovatsion jarayonlarning barcha texnik bosqichlarini o'zlari nazorat qiladi. Avvaliga, Germaniyada yuqori texnologiyalarni rivojlantirish AQSH tajribasiga asoslanib yirik texnologik dasturlar orqali amalga oshirilardi. Bunda AQSH, Fransiya, Yaponiya va Buyuk Britaniyaning inkubatorlar va ilmiy texnologik parklar yaratish bo'yicha tajribasi qo'llanilgan. 1980 yillardan boshlab Germaniyada asta sekin kichik shaharlarda innovatsion jamg'armalar tashkila etila boshlandi va innovatsion faoliyat yirik korxonalardan kichik va o'rta korxonalariga ko'cha boshladi. Bu turdagi kichik innovatsion jamg'armalar davlat ko'magi va qiziqish bildirgan xususiy sektor yordamida tuzilgan. Misli ko'rilmagan darajada iqtisodiy o'sish Janubiy Koreyada kuzatilmoqda. 1976 yildan 2006 yilgacha Koreyada o'rtacha YaIMning o'sishi 9 foizni tashkil etdi. Qisqa muddatda Janubiy Koreya qoloq davlatdan yuqori texnologiyalarni ishlab chiqaruvchi va eksport qiluvchi markazga aylandi. Janubiy Koreyaning bunday yutuqqa erishishida ilmiy texnik salohiyatning kuchayishi asosiy omil sifatida e'tirof etiladi. Turli xil davlatlarning tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, venchur biznesi innovatsion rivojlanish modelini va uning investitsion ta'minoti keskin o'zgartirib yuborishi, natijada, investitsion resurslarning narxi tushishi mumkin. Masalan, hozirgi

rivojlangan davlatlar Yaponiya, AQSH hamda Germaniya og‘ir davrlarda ham iqtisodiy rivojlanish uchun muhim bo‘lgan ilmiy ishlanmalarga investitsiyalarni ko‘paytirib borgan.

Oxirgi 20 yilda shu narsa ma‘lum bo‘ldiki, innovatsion sohaning, ya‘ni ilm fan, yangi texnologiyalar, ilmtalab 358tarmoqlarning rivojlanish va o‘shish darajasi barqaror iqtisodiy o‘shishning asosini ta‘minlaydi. Ilmiy – texnik taraqqiyot ishlab chiqarishning hajmi va tuzulmasini almashtiradi, jahon iqtisodiyotining holatiga ahamiyatli ta‘sir ko‘rsatyapti. 1990– yy.ilmiy – texnik o‘zgarishlarning o‘shish sur‘atlari, ilmtalab ishlab chiqarish va xizmatlarning jadal rivojlanishi sanoat rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy o‘shishni tezlashishiga yangi turtki berdi. Jahon xo‘jaligida bilim va innovatsiyalarni muhim iqtisodiy resurs sifatida qo‘llash asosida o‘shishning yangi paradigmasi shakllanadi. Bu milliy innovatsiya tizimi (MIT) konsepsiyasini ishlab chiqqishni belgilab berdi, u innovatsion jarayonning alohida tarkibiy qismlarini ishlash jarayoni institutsional omillarning ma‘lum to‘plami orqali ta‘minlanadigan murakkab tizimning o‘zaro bog‘langan halqasi sifatida ko‘rib chiqadi.

Milliy innovatsion tizim o‘zida innovatsion jarayonlarni ta‘minlaydigan va qattiq milliy negizga, an‘anaga, siyosiy va madaniy xususiyatlariga ega bo‘lgan huquqiy, moliyaviy, tashkiliy va ijtimoiy tushadagi majmuaviy institutlarni namoyon etadi. Innovatsion tizim ushbu mamlakatgan maqbul bo‘lgan ko‘pgina omillar ta‘sirida shakllanadi, jumladan uning hajmlari, ta‘biy va mehnat resurslarining mavjudligi, davlat institutlarining tarixiy rivojlanish xususiyatlari va tadbirkorlik faoliyatning shakli inobatga olinadi. Ushbu omillar innovatsion faollik evolyutsiyasi yo‘nalishlari va tezligining uzoq muddatli determinanti hisoblanadi. Bundan tashqari, har bir MIT institutsional o‘zaro aloqalarning etarli darajadagi barqarorligini talab etadigan ma‘lum tuzulma va qaysidir darajadagi tartibli bilan ifodalanadi (bunda har bir mamlakatda institutsional tarkibiy qismlarning milliy qiyofasi paydo bo‘ladi). Milliy innovatsion tizimlarning modullari yaratilgan bo‘lib, uning doirasida ularning milliy o‘ziga xosligi shakllanadi. MITning bunday xususiyatlariga kam yoki ko‘p qismda innovatsion vazifalarni bajarishda davlatning va shaxsiy sektorning, yirik va kichik biznesning nisbiy ahamiyati, fundamental va amaliy izlanishlar va ishlab chiqishlarning o‘zaro munosabati, innovatsion faoliyatning rivojlanish dinamikasi va tarmoqli tuzulmasining o‘rni kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. “Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 yanvardagi PF-5614-son Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtisodiyot tarmoqlari va sohalariga innovatsiyalarni joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil, 7maydagi PQ-3698-sonli qarori.

3. Abdullaev, A. M. (2018). Activation of foreign economic relations on the basis of innovative development. Practice of Uzbekistan. *Mauritius: International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group*, 160 p. ISBN 978-613-9- 88371-4.

4. Abdullaeva, S.Kh. (2020). Issues of development of textile industry. Collection of materials of the international scientific and practical conference (May 27, 2020). 503-506 p.

5. Davlyatova, G. M. (2020). Issues of effective use of employees of industrial enterprises. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*,